

Sławomir PYTEL, Sławomir SITEK
Uniwersytet Śląski

PRZEMIANY SPOŁECZNO-GOSPODARCZE POLSKICH GMIN GRANICZNYCH

SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION OF POLISH BORDER MUNICIPALITIES

ABSTRACT: The purpose of this study is to assess changes connected with the social and economic development of some particular municipalities with a border crossing within their area. The study is an attempt to indicate differences in the shape of development processes dependent on the type of the border (points of contact of 'old' and 'new' EU countries, other countries). The distinctness of legal situations on both sides of the border as well as economic differences related to those result in diversity of the dynamics of the development in the municipalities. Depending on their disposition, factors such as differences in the value of the GDP and the price levels can be either stimulants or barriers of the development of such units.

KEY WORDS: border, border areas, socio-economic development

Wprowadzenie

Przemiany polityczne w Europie zmierzające w stronę integracji gospodarczej zmieniły dotychczasowe spojrzenie na kwestie granic. Sztynne i trudno przepuszczalne granice z okresu zimnej wojny przekształciły się w obszary wymiany. Granice Polski objęte strefą Schengen nie stanowią obecnie żadnej bariery przepływu ludzi, kapitału czy towarów. Odmienne warunki dotyczą granic z państwami spoza tej strefy, gdzie wciąż obowiązuje kontrola graniczna, a także ograniczenia w przemieszczaniu się towarów i ludzi. Badania obszarów przygranicznych i współpracy transgranicznej były przedmiotem rozważań m.in. takich autorów jak S. Ciok (2004), K. Krok (2006), M. Smętkowski (2007). Klasyfikację granic oraz ich implikacje dla rozwoju społeczno-gospodarczego prezentuje również praca K. Kopczewskiej (2008).

Celem artykułu jest ocena przemian społeczno-gospodarczych gmin przygranicznych. Badanie opiera się na analizie sytuacji siedmiu jednostek rozlokowanych na granicy Polski z uwzględnieniem wszystkich sąsiadów. Odpowiednio idąc od zachodu są

to: Słubice, Cieszyn, Piwniczna Zdrój, Medyka, Terespol, Sejny oraz Braniewo (rysunek 1). W grupie tej jest sześć miast oraz jedna gmina wiejska Medyka. Kryterium wyboru stanowił fakt lokalizacji ważnego przejścia granicznego, umożliwiającego przekroczenie granicy. Oczywiście można traktować to porównanie jako studium przypadków, jednakże uwzględniając pewne mierniki, tj. PKB w skali podregionów, można z ostrożnością wyniki te uogólnić na poszczególne pogranicza.

Artykuł jest próbą uchwycenia potencjalnego wpływu granicy na rozwój badanych gmin. Z racji faktu istnienia przejścia granicznego można uznać, iż są to jednostki najlepsze do rozpoznania wpływu granicy. Rozważania dotyczą zarówno sfery ekonomicznej, jak i społeczno-demograficznej.

Rys. 1. Gminy graniczne uwzględnione w badaniu

Źródło: Opracowanie własne.

Wpływ granicy na procesy rozwoju

Pojęcie granicy ma aspekt geograficzny, prawny, polityczny, ekonomiczny i militarny (Otok 2000, s. 78). Niewątpliwie niekwestionowaną rolą granicy jest rozdzielenie dwóch różnych obszarów w celu rozgraniczenia zwierzchności państw. Generuje ona barierę, której zadaniem jest niedopuszczenie do działań na własnym suwerennym terytorium władzy i praw innego państwa. Przyczyniając się do tworzenia odmiennych warunków polityczno-gospodarczych, stwarza naturalną różnicę, która może przynosić wymierne

korzyści ekonomiczne. Pomiędzy państwami działającymi na zasadach gospodarki rynkowej granica stanowi linię załamania i zniekształcenia procesów wolnorynkowych, kształtując odmienne warunki rozwoju gospodarczego.

Implikacje, które generuje granica zależą przede wszystkim od ich otwartości. Z punktu widzenia otwartości granic O. J. Martinez (1994) wyróżnia typy pograniczy:

- pogranicze wyalienowane – brak współpracy transgranicznej ze względu na spory polityczne wojnę itp., jest to sąsiedztwo wrogie;

- pogranicze koegzystujące – interakcje ekonomiczne i społeczne są zawieszona, sąsiedztwo neutralne;

- pogranicze współzależne – pełna integracja ekonomiczna, zbliżenie społeczne i kulturowe największe z możliwych, jednak granica ma wciąż znaczenie funkcjonalne;

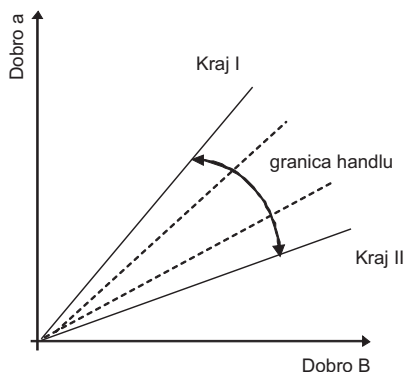
- pogranicze zintegrowane – ostateczna faza integracji z wolnym przepływem ludzi, towarów i usług, kapitału, wiedzy i pomysłów.

Powyższa klasyfikacja nie jest najkorzystniejsza, gdyż istnieje zbyt duży przeskok pomiędzy pograniczem koegzystującym oraz współzależnym. Wydaje się, że pomiędzy tymi klasami powinien występować jeszcze rodzaj pośredni o umiarkowanych relacjach ekonomicznych i społecznych.

Zakładając wysoki poziom otwartości granicy S. Ciok (2004) wskazuje możliwy sposób oddziaływania gospodarczego, uwidaczniający się w formie efektu potencjalnej dyferencji i dyfuzji. Jest on wywołany zróżnicowaniem regionów po obu stronach granicy, wynikającym z różnicy cen i jakości towarów. W wyniku tych różnic wzmacniają się interakcje, kontakty oraz ruch towarów i osób na granicy. W efekcie tych zmian dochodzi do dyfuzji obejmującej obszar po drugiej stronie granicy. Ten scenariusz wpływu granicy jest korzystny dla obszarów przygranicznych, gdyż może przyczynić się do ich rozwoju społeczno-gospodarczego. Wartość dodaną stanowić będzie konsolidacja regionu po obu stronach granicy i utworzenie regionu transgranicznego. Pozytywne efekty ekonomiczne mają swoje przełożenie na poprawę warunków życia ludności, co powinno uwidaczniać się w grupie parametrów społeczno-demograficznych.

Z ekonomicznego punktu widzenia korzyści wymiany tłumaczy teoria kosztów bezwzględnych Smitha, która zakłada handel dwoma dobrami pomiędzy państwami w sytuacji bezwzględnej przewagi poszczególnych krajów w jednym produkcie. Jest to proste i oczywiste założenie, ale nie wyczerpuje ono w pełni korzyści płynących z faktu granicy.

Pełniejszym rozwiązaniem jest teoria kosztów komparatywnych opierająca się na założeniu względnej przewagi w produkcji jednego z dóbr, wynikającej z lepszej relacji nakładów do efektów. Teoria kosztów komparatywnych Ricardo określa warunki, w których wymiana będzie opłacalna dla wszystkich partnerów. Obszar korzyści wymiany zawiera się pomiędzy liniami kraju I wyrażającego skłonność do eksportowania dobra A a linią kraju II wskazującą na skłonność do eksportu dobra B (rysunek 2). Czym większa przestrzeń pomiędzy liniami kraju I i II, tym większe sumaryczne korzyści obopólnej wymiany. Bardziej współczesna teoria Heckschera-Ohlina upatruje przewagi komparatywnej w różnicach cen czynników produkcji w różnych krajach (płace, pro-

Rys. 2 Graficzna prezentacja korzyści komparatywnych

Źródło: T. Rynarzewski, A. Zielińska-Głębocka, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze – teoria wymiany i polityki handlu międzynarodowego*, Warszawa 2006, s. 69.

centy itp.). Inną przesłanką wpływającą na różnice, a w konsekwencji również na pozytywne efekty wymiany jest postęp techniczny (Rynarzewski, Zielińska-Głębocka 2006).

Na pograniczu Polski głównym czynnikiem generującym wymianę będzie bezwzględna różnica cen towarów, szczególnie zaś tych obłożonych zróżnicowanymi wielkościami podatków. Oczywiście jak wskazują na to badania wymiany, różnica technologiczna też ma znaczenie, co uwidacznia się w strukturze jakościowej handlu. Okazuje się bowiem, że Polacy kupują za wschodnią granicą głównie paliwo i alkohol, obywatele zaś Białorusi i Ukrainy nabywają w Polsce głównie sprzęt gospodarstwa domowego i RTV (*Badanie...* 2009).

Potencjał demograficzny gmin granicznych i jego zmiany

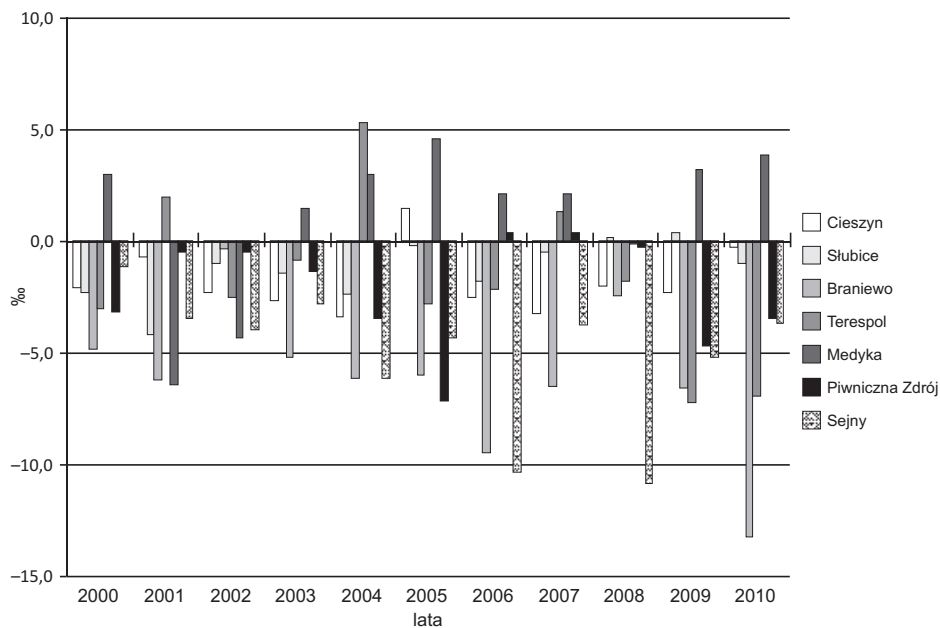
Pod względem potencjału demograficznego badane gminy są zróżnicowane w przedziale od około 5 do 35 tys. mieszkańców (rysunek 3). Największą jednostką jest zdecydowanie Cieszyn. Najmniej ludne gminy to Sejny, Medyka oraz Terespol, których liczba ludności oscyluje w granicach 5–7 tys. osób. Około 10 tys. mieszkańców liczy Piwniczna Zdrój, natomiast Braniewo i Słubice mieszczą się w przedziale 17–20 tys. mieszkańców. W grupie siedmiu badanych gmin aż 5 odnotowało spadek liczby ludności w ciągu ostatnich 10 lat. Zyskała Piwniczna Zdrój o 3,5% oraz Medyka o 2,4%, najwyższy spadek odnotowano w Sejnach –5,3% oraz w Braniewie –4,3%.

Sama liczba ludności nie jest wystarczającym wskaźnikiem dynamiki procesów demograficznych, istotniejsze są parametry względne przeliczone na 1000 mieszkańców, tj. saldo migracji oraz przyrost naturalny. Ubytek naturalny praktycznie stale utrzymuje się w Cieszynie, Terespolu i Sejnach. Najkorzystniej bilans urodzeń i zgonów kształtuje się w Piwnicznej Zdroju, gdzie w najlepszych latach 2002 i 2006 przekraczał poziom 6‰. Wysoki dodatni przyrost naturalny wykazuje również Medyka.

Rys. 3. Ludność badanych gmin granicznych w latach 2000–2010

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS www.stat.gov.pl.

W zakresie salda migracji zdecydowana większość gmin w badanych latach notowała wyniki ujemne. Jedynie Terespol i Medyka okresowo odnotowywały dodatnie saldo migracji (rysunek 4). Terespol w ostatnich trzech latach zmienił jednak tendencje na wyraźny ubytek migracyjny, osiągając poziom $-6,9\%$ w 2010 r. W ostatnim badanym

Rys. 4. Saldo migracji na 1000 mieszkańców w badanych gminach w latach 2000–2010

Źródło: Jak w rys. 3.

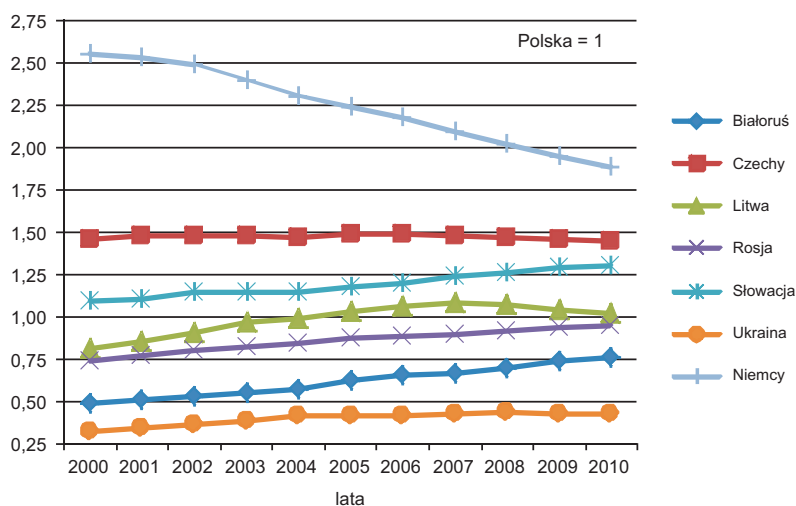
roku jedynie Medyka notowała dodatnie saldo migracji. Do liderów spadków zaliczyć można przede wszystkim Sejny i Braniewo. Ta ostatnia gmina osiągnęła skrajnie niski poziom w 2010 r., tracąc w wyniku migracji aż 13,2 osoby na 1000 mieszkańców.

Wartości sald migracji wskazują na wyludnianie się badanych gmin, co może oznaczać niską ich atrakcyjność, a także może stanowić czynnik hamujący ich dalszy rozwój. Na tym tle nieco lepiej wygląda zjawisko przyrostu naturalnego, które jednak w większości przypadków przybiera charakter ubytku naturalnego.

Relacje wysokości PKB

Ekonomiczną pozycję obszarów przygranicznych można sondować na podstawie poziomu PKB. Pierwsze zaprezentowane ujęcie dotyczy porównania PKB według parytetu siły nabywczej między stroną polską a zagranicznym sąsiadem. Drugie zastosowane odniesienie opiera się na relacji wysokości PKB w podregionach przygranicznych do średniej wojewódzkiej oraz średniej krajowej.

Relacja PKB między państwami według parytetu siły nabywczej jest istotnym miernikiem rozwoju po obu stronach granicy. Pośrednio znacząco wpływa na poziom cen. Sytuacja pomiędzy Polską i sąsiadami wykazuje, że parametry te w latach 2000–2010 zaczynają być coraz bardziej zbieżne (rysunek 5). Największa dysproporcja dzieli Polskę od Niemiec, gdzie różnica ta z poziomu przeszło 2,5 w 2000 r. spadła w 2010 r. do poziomu około 1,9. Różnica ta jest regularnie coraz niższa. Dolne ograniczenie na wykresie stanowi relacja PKB według parytetu siły nabywczej do Ukrainy, która też wskazuje na wyrównanie z poziomu 0,32 do 0,43 na korzyść Polski. W siedmiopodmiotowej grupie

Rys. 5. Relacja PKB według parytetu siły nabywczej Polski i krajów sąsiednich w latach 2000–2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego – www.inf.org.

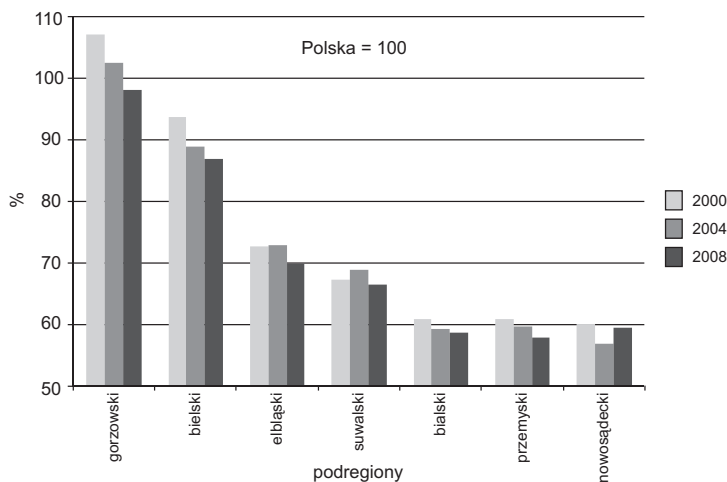
sąsiadów wciąż ustępujemy pod względem analizowanego tu wskaźnika Niemcom, Czechom i Słowakom. O ile w przypadku dwóch pierwszych państw dysproporcje regularnie maleją, o tyle Słowacja konsekwentnie zwiększa przewagę nad Polską. Kolejne dwa państwa wykazują bardzo zbieżny poziom z Polską, jest to Litwa i Rosja. Istnieje jednak różnica w przypadku tych państw, gdyż Litwa nieco traci przewagę nad nami, natomiast Rosja regularnie odrabia straty i według prognozy MFW w 2013 r. powinna mieć wartość PKB według parytetu siły nabywczej równą z Polską. W sposób wyraźny dystans do Polski nadrabia również Białoruś, przy czym wartość odnosząca się do tego państwa wzrosła z około 50% poziomu Polski w 2000 r. do poziomu 75% w 2010 r.

Na podstawie powyższych wartości można stwierdzić, iż największy gradient występuje na granicy polsko-niemieckiej i polsko-ukraińskiej, przy czym dynamika wyrównywania jest zdecydowanie wyższa pomiędzy Polską a Niemcami. Różnica pomiędzy Polską a Ukrainą właściwie od 2004 r. jest na niezmiennym poziomie. Wydaje się, że właśnie te granice mogą stanowić najbardziej atrakcyjne miejsca wymiany i występowania korzyści ekonomicznych.

Podstawowym miernikiem rozwoju gospodarczego jest wartość PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Niestety, dane dotyczące tej kategorii dochodu narodowego można uzyskać na poziomie NTS-3, czyli w układzie podregionów (zbioru powiatów), a więc dla obszarów znacznie większych niż badane jednostki. Mimo tej niedogodności można uznać, że miernik ten odzwierciedla istotne zróżnicowanie w poziomie rozwoju gospodarczego.

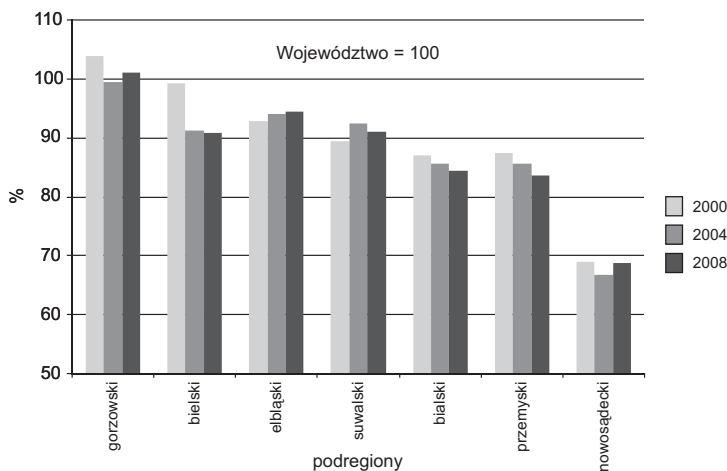
Porównanie wartości PKB na jednego mieszkańca w podregionach, w których zlokalizowane są analizowane przez nas gminy wskazuje jednoznacznie na problem peryferyjności badanych obszarów. Zestawienie dotyczy danych w trzech profilach czasu, czyli lat: 2000, 2004 i 2008 (rysunek 6). Na tle średniej krajowej z 2008 r. wszystkie badane jednostki są wyraźnie poniżej tego pułapu, a dodatkowo wykazują coraz większą dysproporcję do tego poziomu. Relatywnie najlepiej ma się obszar bielski z Cieszynem, gdzie w 2008 r. poziom PKB per capita stanowił 95% średniej krajowej. Blisko 90% średniej krajowej osiągnął podregion gorzowski ze Słubicami. W obu wskazanych podregionach wyraźnie zaznacza się regularny spadek tych wartości, mimo że badana grupa ma sytuację najkorzystniejszą. Najslabiej wypadają podregiony biański, przemyski i nowosądecki, gdzie wartość analizowanego wskaźnika nie przekracza 60%.

Odnosząc wartości PKB per capita uzyskane przez badane podregiony do właściwych im średnich wojewódzkich również można zaobserwować niekorzystne dysproporcje. Jedynie podregion gorzowski w 2008 r. reprezentował poziom nieco powyżej średniej wojewódzkiej (rysunek 7). Jest to wyraźny dowód na peryferyzację gospodarczą tych podregionów, tym bardziej że wartości uzyskiwane przez takie województwa, jak lubelskie, podkarpackie, czy warmińsko-mazurskie należą do najsłabszych w kraju, a przy tym również do najsłabszych w UE. I tak w 2008 r. w przedziale 90–95% średniej wojewódzkiej mieszczą się podregiony bielski, elbląski, suwalski. Poziom 80–90% średniej wojewódzkiej osiągają podregiony biański i przemyski, najsłabiej zaś wypada podregion nowosądecki, który uzyskuje niespełna 70%.

Rys. 6. PKB na 1 mieszkańca w podregionach Polski na tle średniej krajowej w latach 2000, 2004, 2008

Źródło: Jak w rys. 3.

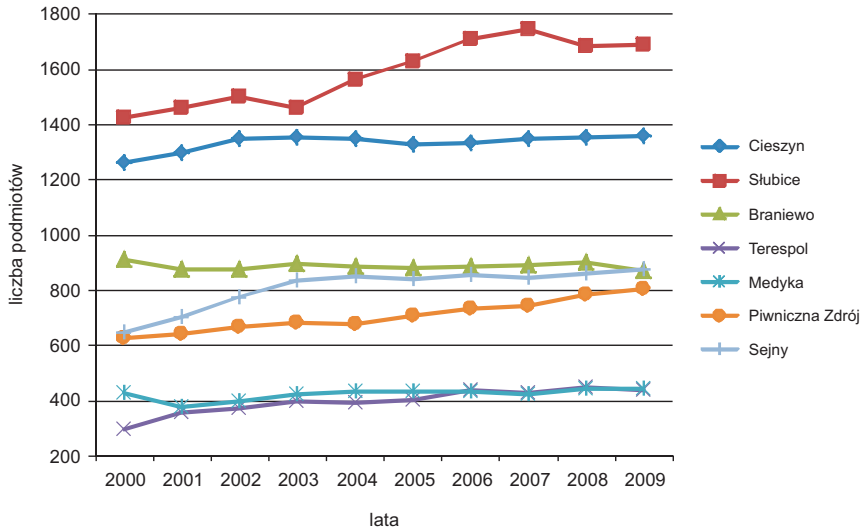

Rys. 7. PKB na 1 mieszkańca w podregionach Polski na tle właściwej średniej wojewódzkiej w latach 2000, 2004, 2008

Źródło: Jak w rys. 3.

Aktywność gospodarcza i stan finansów samorządu terytorialnego

Biorąc pod uwagę liczbę podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON można stwierdzić znaczne dysproporcje pomiędzy badanymi gminami (rysunek 8). Rozpiętość pomiędzy najniższą wartością odnotowaną w Terespolu a Słubicami,

Rys. 8. Podmioty gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON na terenie badanych gmin w latach 2000–2009

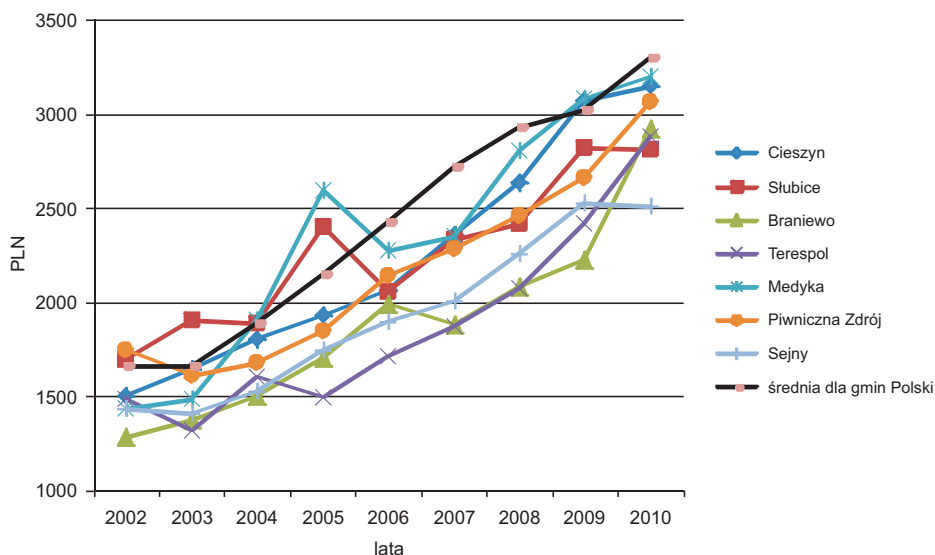
Źródło: Jak w rys. 3.

gdzie wynik jest najwyższy, wynosi przeszło 380%. Wyraźnie liderami są Słubice oraz Cieszyn. Oba miasta w dziesięcioleciu 2000–2009 odnotowały wzrost liczby podmiotów, przy czym Cieszyn na poziomie 7,7%, a Słubice 18,2%. Cieszyn w ostatnich latach wykazuje w tym zakresie znaczną stagnację, Słubice zaś zasadniczy wzrost liczby podmiotów gospodarczych odnotowały w latach 2003–2007. Maksymalną wartość odnotowano w Słubicach właśnie w 2007 r. na poziomie 1746 podmiotów, po czym kolejne dwa lata przyniosły spadek o 3,5%. Zbliżony do siebie poziom reprezentują Sejny, Piwniczna Zdrój i Braniewo, gdzie liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych przekracza 800 jednostek. W latach 2000–2009 największą dynamikę wzrostu odnotowały w tej grupie Sejny i Piwniczna Zdrój, podczas gdy Braniewo wykazuje spadek liczby podmiotów gospodarczych. Najniższa wartość dotyczy gmin Terespol i Medyka, gdzie liczba podmiotów gospodarczych wynosi niewiele ponad 400 jednostek na 10 tys. mieszkańców.

Występujące odchylenia wskazują na pewien potencjał wzrostu gmin ze wschodniej Polski. Wysoka wartość Słubic może być po części generowana położeniem przy granicy z Niemcami, które są największym naszym partnerem gospodarczym. Jest to granica, która posiada najmniejszą średnią odległość między kolejnymi przejściami i jest najbardziej przepuszczalna (Ciok 2004).

Istotnych informacji na temat zachodzących procesów dostarczają parametry lokalnych finansów publicznych. Kondycja samorządu gminnego badanych jednostek wykazuje z lat 2002–2010 regularną tendencję wzrostową. Poziom dochodów gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca był najwyższy w 2010 r., przy czym należy zaznaczyć,

iz jest to wzrost nominalny, gdyż nie obejmuje on poziomu inflacji. Ponadto wzrost poziomu dochodów wynika ze zwiększenia zadań gmin i nie zawsze musi oddawać prawdziwy kierunek zmian. Niezależnie od wskazanych ułomności miernik ten pozwala porównywać jednostki ze sobą, wskazując na różnice w potencjale gospodarczym, gdyż znaczną część budżetu gmin stanowią podatki, w tym PIT i CIT.

Rys. 9. Dochody badanych gmin na 1 mieszkańca w latach 2002–2010

Źródło: Jak w rys. 3.

Najwyższe wartości odnotowano w Cieszynie, Medyce i Piwnicznej Zdroju, gdzie poziom dochodów w 2010 r. przekraczał 3000 zł na mieszkańca (rysunek 9). Najsłabiej w tej grupie wypadło Braniewo (około 2200 zł) i Terespol z wartością poniżej 2400 zł. Niestety, odnosząc to do średniej dla gmin w Polsce trzeba stwierdzić, że wszystkie badane jednostki w 2010 r. miały wartości poniżej średniej krajowej. Rok wcześniej sytuacja była nieco lepsza, gdyż dwie z 7 badanych jednostek uzyskało dochody na poziomie wyższym od średniej krajowej. Szczególne pogorszenie sytuacji w dwóch ostatnich latach odnotowano w Słubicach i Sejnach, gdzie nominalnie poziom dochodów się zmniejszył.

Podsumowanie

Kwestia przebiegu procesów rozwoju na obszarach przygranicznych – procesów rozpatrywanych jako następstwo wpływu granicy – wymaga badań obejmujących ciągi pasów przygranicznych. Analizowane gminy z przejściami granicznymi wypadają

słabo pod kątem rozwoju społeczno-ekonomicznego. Większość z nich traci potencjał demograficzny, wykazuje niski poziom aktywności gospodarczej, a całe podregiony przygraniczne wyraźnie odstają od średniej zarówno wojewódzkiej, jak i krajowej pod względem poziomu PKB per capita. Z tego punktu widzenia trudno jednoznacznie wskazać pozytywny wpływ granicy na procesy społeczno-gospodarcze. Być może badane gminy będą wypadają zdecydowanie korzystniej w stosunku do swego otoczenia, w którym jednostki terytorialne położone są wzdłuż granicy, ale nie posiadają przejść granicznych. Rozpatrując taki układ będzie można uchwycić potencjalnie korzystny wpływ granicy. Przeprowadzone badania należy uznać za wstępne rozpoznanie tematu.

Tymczasem jednak obszary przygraniczne są relatywnie słabe i nie należą do dynamicznie się rozwijających. Z badanych gmin najkorzystniej wypadają Słubice oraz Cieszyn, szczególnie pod względem liczby podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców. W przypadku Słubic prawdopodobnie na sytuację wpływa specjalna strefa ekonomiczna kostrzyńsko-słubicka, natomiast Cieszyn to teren Śląska Cieszyńskiego – obszaru o wielowiekowych tradycjach gospodarczych.

Stwierdzono również występowanie istotnych różnic w poziomie PKB pomiędzy badanymi podregionami a sąsiednimi regionami z drugiej strony granicy. Porównanie PKB według parytetu siły nabywczej wskazuje, że największa różnica występuje na pograniczu polsko-niemieckim oraz polsko-ukraińskim. W przypadku tego pierwszego lepsza sytuacja jest po stronie niemieckiej, w drugim zaś przypadku lepiej wypada Polska. Fakt występowania tej różnicy, która przekłada się również na poziom cen, jest pewnym potencjałem ekonomicznym gwarantującym opłacalność wymiany. Granice, na których występują najwyższe różnice w PKB są potencjalnie miejscami, gdzie korzyści z wymiany i współpracy powinny być najwyższe.

Kwestia położenia przygranicznego może być aktualnie dla gmin znacząca bardziej jako czynnik „wartości dodanej” aniżeli pożytki z czystej wymiany handlowej. Swoboda przepływu kapitału i ludzi oraz postępująca za tym wymiana myśli i dyfuzja innowacji pozwalają budować potencjał oparty na zasobach dwóch narodów. Otwartość granicy jest warunkiem takich korzyści.

Obszary przygraniczne stanowią i będą stanowić strefę buforową między gospodarkami poszczególnych państw. Zachodzące procesy gospodarcze w skali światowej, jak np. kryzys finansowy, przekładają się na zmiany kursu walut oraz poziom cen. Można zatem przypuszczać, iż występuje zmienność warunków, które mogą być lepsze lub gorsze dla współpracy. Sam jednak fakt zmienności daje szansę przynajmniej na czasowe ponadprzeciętne korzyści wymiany dla obszarów przygranicznych.

Bibliografia

- Badanie obrotu towarów i usług w ruchu granicznym na granicy polsko-ukraińskiej i polsko-białoruskiej w IV kwartale 2009 roku*, 2009, GUS, Rzeszów.
- Ciok S., 2004, *Pogranicze polsko-niemieckie. Problemy współpracy transgranicznej*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław. Acta Universitatis Wratislaviensis nr 2603.

- Kopczewska K., 2008, *Renta geograficzna a rozwój społeczno-gospodarczy*, Wyd. Fachowe CeDeWu.pl, Warszawa.
- Krok K., 2006, *Współczesne spojrzenie na obszary przygraniczne w Europie*, [w:] *Nowe granice Unii Europejskiej – współpraca czy wykluczenie?*, red. G. Gorzelak, K. Krok, Wyd. Naukowe Scholar, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, Warszawa, s. 47–65.
- Martinez O.J., 1994, *The dynamics of border interaction: new approaches to border analysis*, [in:] *Global boundaries: vol. 1 global boundaries*, ed. C. H. Scofield, Routledge, London.
- Otok S., 2006, *Geografia polityczna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Rynarzewski T., Zielińska-Głębocka A., 2006, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze – teoria wymiany i polityki handlu międzynarodowego*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Smętkowski M., 2007, *Gminy przygraniczne*, [w:] *Polska lokalna 2007*, red. G. Gorzelak, Wyd. Naukowe Scholar, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, Warszawa, s. 58–84.
- www.inf.org
- www.stat.gov.pl

PRZEMIANY SPOŁECZNO-GOSPODARCZE POLSKICH GMIN GRANICZNYCH

ABSTRAKT: Celem opracowania jest ocena przemian związanych z rozwojem społeczno-gospodarczym wybranych gmin posiadających na swoim terenie przejścia graniczne. Praca jest próbą wskazania różnic w kształtowaniu się procesów rozwoju w zależności od typu pogranicza (styk „starych” i „nowych” państw UE, UE inne kraje). Odmienność sytuacji prawnej po obu stronach granicy, a także związane z nimi różnice ekonomiczne stanowią przyczynę zróżnicowania dynamiki rozwoju gmin. Czynniki takie jak różnice w wartości PKB oraz w poziomie cen mogą w zależności od ich układu stać się zarówno stymulantami, jak i barierami rozwoju granicznych jednostek.

SŁOWA KLUCZOWE: granica, obszary przygraniczne, rozwój społeczno-gospodarczy